

Csíky Balázs: Serédi Jusztinián, Magyarország hercegprímása. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, MTA-PKKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest 2018. 496 lap.

A *Collectanea Studiorum et textum. Classis I. vol. 3.* (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések) sorozat értékes kiadványa jelent meg a 2018. évben, Csíky Balázs doktori disszertációja. De ennél sokkal több, a disszertációt követő hatéves kutatás eredményének egybedolgozása.

Csíky Balázs 2010-ben védte meg az 1927-től 1945-ig a magyar katolikus egyház élén álló Serédi Jusztinián hercegprímás tevékenységéről készített munkáját. Vérbeli történészként azonban témájával kapcsolatban tovább kutatott a vatikáni levéltárban, felfedezéseit széljegyzetelven rávezette doktori kéziratára. Szakértelemmel végzett hatéves munkáját nem sikerült beledolgoznia a különben nagyon értékes szakdolgozatába, mert 2016-ban, 38 éves korában elhunyt.

Tóth Krisztina történész, kutatótárs nem hagyta befejezetlenül Csíky Balázs nagyon értékes egyháztörténelmi munkáját, szakszerű szerkesztéssel egybedolgozta a fiatalon elhunyt egyháztörténész disszertáció előtti és utáni kutatását és sajtó alá rendezte. Ezért külön köszönet és dicséret Tóth Krisztinának. Mert olyan értékes könyv került az olvasóközönség elé, amit az idősebb egyháztörténészek is megirigyelhetnek.

Serédi Jusztinián (1884–1945) bencés szerzetesről, kánonjogászlól és esztergomi érsek, bíborosról készült néhány biográfia, de hercegprímási tevékenységéről a Csíky Balázs munkájához hasonló nemigen. A fiatal történész elfogultságtól mentesen közelíti meg a két világháború között munkálkodó kánonjogász-bíboros tevékenységét és ezzel kapcsolatban a kényes történelmi helyzeteket. Anélkül, hogy jobboldali vagy baloldali véleményekhez csapódna, a reális ténybemutatókat választja, a végleges ítélet kimondását az olvasóra hagyja. Vállalkozik viszont arra, hogy – a vatikáni és egyéb levéltári okmányok felszínrehozatalával – az eddigi téves feltételezéseket kijavítsa és helyére tegye. Az esztergomi érseki szék betöltése nem volt egyértelmű. A történelmi munkák alapján eddig is nyilvánvaló volt, hogy a magyar kormánynak más püspök volt a jelöltje, de az már kevésbé tudott, hogy Pietro Gasparri bíboros-államtitkár, akinek Serédi Jusztinián Rómában

munkatársa volt, kezdetben nem támogatta, nem tartotta politikus alkatnak. Végül a Szentszék – odafigyelve a Bethlen*kormány ellenvetéseire – nem nevezi ki azonnal Serédi Jusztiniánt az esztergomi érseki székre, hanem csak apostoli kormányzónak címzetes érseki rangban. Cesare Orsenigo budapesti apostoli nuncius sikeres diplomáciai érzékkel eloszlatta a kormány félelmét, és rövid időn belül elérte, hogy XI. Piusz pápa Serédit kinevezze Esztergom érsekévé. A könyvben részletes választ kapunk a magyar kormány tartózkodó magatartásának nyitjára; féltek a nagy tekintélyű kánonjogásztól, hogy érvényesíteni fogja a hercegprímás közjogi funkcióját, melynek részét képezte a királykoronázás és közvetítés a trón és a nemzet között. A közjogi funkció részletesebb bemutatásában olyan értékes anyagot találunk, ami számunkra eddig ismeretlen volt.

Csíky Balázs sikeresen oldja fel a kánon- és államjog által átszótt történések részletezését Serédi Jusztinián személyiségének bemutatásával. Mindvégig tudósnak, elsősorban kánonjogásznak maradt ember, kevésbé volt politikus, de már a húszéves római munkássága idején magas szintű kuriális kapcsolatai – XV. Benedek pápa, XI. Piusz pápa, Eugenio Pacelli, Pietro Gasparri – által sikerült a Szentszékkal megismertetnie a trianoni szerződés problémáit, és az új határokon kívül maradt kisebbségi sorsba kényszerült magyarság sorsát. Hercegprímásként is jogi képzettségével küzd az esztergomi érsekség csehszlovákiai részekre került érseki javaiért.

Az elemzett kötetben megismerkedhetünk azzal az esztergomi érsekkel, aki egybefogta a magyar püspöki kart, megtartotta 1941-ben az esztergomi egyházmegyei zsinatot, megszervezte az esztergomi Katolikus Nyári Egyetemet, közreműködött az Actio Catholica magyarországi alapszervezetének kidolgozásában, a felsőházban méltón képviselte a saját és püspök társai házassági törvényjavaslatát, mely a polgári házasság megszüntetését kívánta az egyházi házasságok állami elismerésével. Utóbbi ügy történelmi szempontból olyan újdonságokat tartalmaz, ami „hiánycikknek” számít; és amit jó volna ma is felmelegíteni 80 év távlatából, amikor a magyar kormány keresi a kiutat a különféle családpolitikai intézkedésekkel.

Serédi Jusztinián kormányzásának időszakára esik az első magyar királyi család két szentjének jubileumi ünnepe. Csíky Balázs alapos dokumentációval elemzi a Szent Imre halálának 900 éves évfordulójára rendezett ünnepegsorozatot, melynek főszereplője a hercegprímás volt – a magyar

kormány igen pozitív hozzáállásával. Ekkor járt Magyarországon Angelo Giuseppe Roncalli c. érsek, Bulgária apostoli vizitátora, a későbbi XXIII. Szent János pápa – tudjuk meg a könyvből. Az elemzésre és tudományos bemutatásra kerülő másik nagy esemény, az 1938. évi Szent István-év és a budapesti eucharisztikus világtalálkozó. Serédi Jusztinián szorgalmazta, hogy az államalapító szent király halálának 900. éves jubileumát kapcsolják össze az eucharisztikus világtalálközzel. Azt eddig is tudtuk, hogy a kormánnyal együttműködve sikerült megteremtenie az ünnepség hazai megszervezését, de azt már kevésbé, hogy a lengyelek magyarok iránti nagylelkűségének köszönhető a 34. eucharisztikus világtalálkozó budapesti megrendezése – amire szintén a szerző derít fényt.

Számomra nagyon sok újdonságot tartalmaz a felvidéki egyházkormányzati és birtokügyekkel foglalkozó fejezet. Trianon után súlyosan érintették a magyar katolikus egyházat (elsősorban az esztergomi főegyházmegyét) a Csehszlovákiához került felvidéki és kárpátaljai területek egyházkormányzati, lelkipásztori és vagyonproblémái. Ezek a problémák ugyanakkor politikai és kisebbségi ügyek is voltak. Mivel Serédi Jusztinián, Felvidék szülöttje (Pozsony vármegyei Deákiban született), több szempontból is érdekelt volt az egyházkormányzati és vagyoni ügyek rendezésében, mindent megtett, hogy a lehetőségeknek megfelelően képviselje magyar egyházát és nemzetét. Nem sikerült megoldania, mivel az érintett püspökök nem egyeztek ki, és a Szentszék sem vállalta magára a végső döntés meghozatalát.

Csíky Boldizsár könyvében – elsősorban Serédi meglátásain keresztül – a megoldásra váró akut földkérdést hozzáértéssel és pontos dokumentációval taglalja. A nagy földbirtokokkal rendelkező – kulturális intézményeket működtető – katolikus egyház szembesül szociális tanításával. A kormány által is szorgalmazott megoldások viszont a vallási ellentétek gerjesztését szolgálják. Ebben a feszült helyzetben Serédi közvetlenebb kapcsolatba kerül ugyan Horthy Miklós kormányzóval és a miniszterekkel, de a politikai változások hercegprímási jogkörét csorbítják és álláspontját nem tudja érvényesíteni. Sőt, az 1940-es években a kormánnyal szemben ellenzéki magatartást képviselt.

Nagy érdeklődést keltett fel bennem a szerző elemző munkája Serédinek a kormányokkal kapcsolatos viszonyáról, a felsőházban elmondott beszédeiről, memorandumairól, Horthy Miklós kormányzó utódlásának kérdéséről,

a zsidótörvényekről és nyilasdiktatúráról. Nem hallgatja el a bíboros túlzott kompromisszumkészségét, a kisebbik rossz választását. Az ilyenszerű tényfeltárással csak tovább növelte a kötet értékét.

Sajnos hogy nincs kinek gratulálnunk ehhez a nagyon értékes munkához. Csíky Balázs, amikor kiforrott történészként jelentkezett és bizonyított a szakma területén, akkor távozott az élők sorából. Elhunytával sokat veszítünk, nevét viszont nem felejtjük, sokszor fogjuk idézni az egyháztörténelmi és világtörténelmi írásainkban.

Marton József